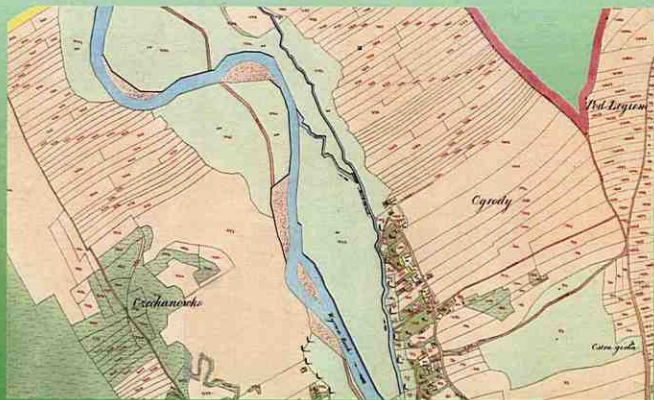

Б 9329
9(с2)
К 823

СЕРІЯ "ОТЧИЙ КРАЙ"

Михайло Кріль

ІСТОРІЯ СЕЛА
КОШАРОВИЧІ

ЗМІСТ

ВІД АВТОРА	7
-------------------------	---

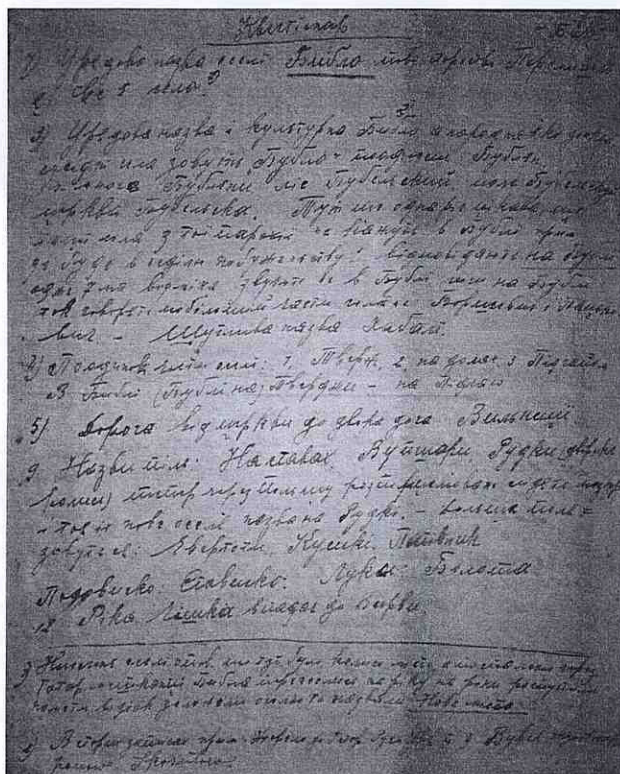
ЧАСТИНА ПЕРША СТОРІНКИ ІСТОРІЇ

ВСТУП	10
1. Наукова основа написання праці.....	10
2. Топоніміка, територія і населення.....	20
3. Загальні фізико-географічні відомості.....	22
РОЗДІЛ 1. «РОЗКАЖУ ВАМ ПРО МИНУЛЕ»: до останньої третини XVIII ст.	29
1. Дописемна історія.....	30
2. Перші згадки про Комаровичі та його володільці.....	36
3. Татарські набіги.....	40
4. Соціально-економічний стан.....	47
5. Церква.....	51
РОЗДІЛ 2. «ТІСНО ІЗ ГАБСБУРГІВ ТРОНОМ...»: 1772—1918	53
1. Поселення і люди.....	54
2. Власники.....	58
3. Економіка і торгівля.....	59
4. Будівлі.....	120
5. Суспільне життя.....	123
6. Церква і громадсько-культурне життя.....	126
7. Євреї.....	129
8. Перша світова війна.....	131
РОЗДІЛ 3. «ЗЕМЛЮ ЗНОВ ЧУЖИНЦІ ЗАЙНЯЛИ»: 1918—1944	137
1. Роки Західноукраїнської Народної Республіки.....	138
2. Адміністративно-територіальне розмежування і населення.....	141
3. Економіка.....	145
4. Громадсько-культурне життя.....	158
5. Друга світова війна.....	174
РОЗДІЛ 4. «І ДЕРЖАВА ЗАНЕПАЛА, І НАРОД ЛАДУ СХОТІВ»: 1945—1991	193
1. Адміністративно-територіальні зміни і населення.....	194
2. Український національний опір.....	198
3. Утвердження тоталітарного режиму.....	208

4. Економіка.....	215
5. Медичне забезпечення і соціальні питання.....	251
6. Шкільництво і культурно-просвітницьке життя.....	266
7. Демократизація суспільства.....	282
РОЗДІЛ 5. «ЩОБ ЛУНАЛА ДУЖЧЕ СЛАВА»: 1991—2016	285
1. Суспільне життя.....	286
2. Інфраструктура.....	294
3. Соціальні стандарти. Охорона здоров'я.....	298
4. Культурно-просвітницька робота.....	301
ЧАСТИНА ДРУГА	
СПОГАДИ	
Михайло БУРДА. Коли згадую минуле.....	308
Володимир ГРАБОВСЬКИЙ. З розповіді мого батька.....	312
Мирослав МАРИНОВИЧ. Комаровичі – село моє, село незнане.....	319
Ігор БЕГЕЙ. Із перших сімнадцяти літ.....	323
Ірина БЕДНАРЧИК. Дещо з мого життя.....	335
ЧАСТИНА ТРЕТЯ	
РОДОМ З КОМАРОВИЧІВ	
Поміщик Александр ПРАГЛОВСЬКИЙ.....	344
Літературознавець Катерина КРІЛЬ.....	352
Письменник Юзеф КУРИЛЯК.....	358
Правозахисник Мирослав МАРИНОВИЧ.....	362
Політолог Ігор БЕГЕЙ.....	364
Історик Галина ГРИЦЕНКО.....	369
Вони також з Комаровичів.....	374
Хто і чому цікавиться Комаровичами та околицею?.....	379
ЗАМІСТЬ ВИСНОВКІВ	
«Що ми? Чий сини? Яких батьків?» Післяслово Ігоря Бегея.....	384
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	399
ОСОБОВИЙ ПОКАЖЧИК	406
ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК	419

2. Перші згадки про Комаровичі та його володільці

Письмові відомості. Існування містечок та сіл на території краю засвідчують тексти грамот князя Лева, сина галицько-волинського короля Данила. У літературі утвердилася думка, що вони сфальсифіковані. Однак, слід застерегти, що фальшувалося право на володіння населеними пунктами, а не їхня наявність.

Сторінка з рукописної праці про Библо. 1924 р.

Згодом підтвердження окремих із цих привілеїв отримали магнати Бибельські та Вітошинські від польського короля Казимира III. Зокрема, у королівській грамоті від 25 липня 1361 р. вперше письмово згадані Комаровичі, про що в документі написано так:

... коли ж то став перед нами слуга наш вірний Ходко Бибельський і показав князя Лева листи та інші старі князівські документи на всі свої володіння, тоді ми з нашою вірною радою дали і підтвердили його право на всі володіння, які називаються село Бибел з присілками Пачковичі і Жасковичі, село Комаровичі, село Узворотвичі, село Нікловичі, село Ворховичі, підтвердили непорушно на віки нашому вірному слугі Ходкові Бибельському і дітям його, зі всіма володіннями, що здавна належали до тих сіл, землею, сіножатями, галями, дібровами, лісом, бортями, бджолами, болотами, ріками, митом, ловами, потоками, всім, що є сьогодні і потім може бути. На підтвердження цих володінь приклали і повісили печатку нашого славного королівства, а при цьому були свідки ... Писана грамота в Сандомирі в день св. Якова після Різдва Христового 1361 р.²⁹

Ко нмѣ отиѣз и сына и сегого дѣха лшнн, божию ипостноу нѣтѣ кроль князмир браковскон земаѣ, сѣдомирскон земаѣ, сирадскон земаѣ, польскнн земаѣ, кѣтннскнн земаѣ, добранскнн земаѣ, номорскнн земаѣ королѣ келесннн, рускон земаѣ господарь и дѣднѣхъ вѣтнннн земаѣмъ тнн, самодрѣлѣнъ, дѣно покѣднѣот, колнѣзѣ то прннѣднн прѣд нлнѣ ѡблнѣсѣ слѣгѣ нлнѣ вѣрннн ходко бнѣлѣскнн, и зкѣзѣлѣ сѣгѣ княза льбовнѣ анѣтѣ, и нннѣ старѣн князнн анѣтѣ, тогдѣ пождѣлѣ сѣгѣ, з нѣсѣ слѣгѣ нлнѣ вѣрнннн ходко бнѣлѣскнн, лѣннѣмъ потѣсѣрднѣнн княза льбовнѣ анѣтѣ, и нннѣхъ старѣхъ князнн анѣтѣок, и сѣго всѣго ннѣтннѣхъ. тогдѣ нѣмъ, нѣсѣ нашѣю вѣрнѣю радѣю длѣнн сѣмо и потѣсѣрднѣнн сѣмо, сѣго прѣзкогѣо всѣго ннѣтнѣлѣ, нѣрѣосѣ, ннѣнѣмъ рѣскѣнн, село бнѣлѣ и сѣо прнѣсѣлѣкѣ, нлѣкѣкѣннѣтѣ, а жѣлѣкѣкѣннѣтѣ, колѣдрѣкѣннѣтѣ село, зѣворѣтѣннѣтѣ село, нѣкѣлѣкѣннѣтѣ село, ворѣховннѣтѣ село, цѣто и тнѣхъ дѣдннѣ, з грѣннннѣтнѣхъ, то всѣ сѣмо потѣсѣрднѣнн, нѣпорѣшнѣно нѣлѣ вѣкѣ слѣгѣ нлннѣмѣ вѣрнѣмѣ ходковнѣ бнѣлѣскѣмѣ, и дѣтѣмъ сѣго, сѣо всѣмнѣ ѡбѣзѣдѣ тнѣхъ дѣдннѣ, шѣто тѣтѣ нѣслннѣ сѣтѣ, сѣ вѣсннѣ грѣнннѣдннѣмъ вѣко нѣлѣ вѣкѣ, вѣкѣно прнѣсѣднѣло к тнѣмъ сѣдѣлѣтѣ, нѣсѣ зѣмѣю, нѣсѣ сѣножѣтннѣ, нѣсѣ гѣд(ѣ)ннѣ, нѣсѣ дѣвѣрокѣмнн, нѣсѣ лѣсои, нѣсѣ зѣртннѣ, нѣсѣ нѣуѣллннѣ, нѣсѣ болѣтѣ, нѣсѣ рѣчѣмннѣ, нѣсѣ мнѣтѣ, нѣсѣ лѣннѣцннѣ, нѣсѣ потѣокннѣ, дѣлнѣтнѣцѣ, и нѣтннѣннѣцѣ, сѣо всѣмнѣ жнѣтнѣмъ шѣто ннѣтнѣкѣ сѣтѣ, и потѣомъ нѣмѣгѣтѣ бнѣтнѣ, а нѣлѣ потѣсѣржѣннѣе тнѣмъ дѣдннѣмъ, длѣнн сѣмо тѣсѣрдѣстѣ нлннѣмѣ пѣсѣлѣтѣ прнѣвѣсѣннѣлѣ кѣлѣсѣногѣо корѣлюнѣстѣлѣ нлннѣсѣгѣо, а прнѣтомъ бнѣлнѣ свѣдннѣ, нлннѣ нѣстрѣ нѣсѣѡрѣлѣ, вѣсѣкодѣ сѣдѣомнѣрскннѣ, нлннѣ гѣшѣко колѣлѣзѣко мѣрннѣлѣок корѣлюнѣ, нлннѣ лѣсѣотѣ, вѣсѣкодѣ брѣмѣнѣсѣцѣкннѣ, и сѣго брѣтѣ нлннѣ вѣрѣботѣ стѣлннѣшннѣ, нлннѣ гѣлѣтѣ дѣорѣскѣѡннѣу, нлннѣ вѣлѣско кѣзннѣу, ннѣногѣо бнѣло дѣобрѣнѣ дрѣжннѣннѣ прнѣ томъ, а нѣслннѣлѣ грѣмѣотѣ з сѣдѣомнѣрнѣ з дѣнѣмъ сѣгого нѣлѣкѣлѣ нѣо бѣжннѣ нѣрѣожѣннѣ, тнѣсѣлѣзѣ лѣтѣ, 7 лѣтѣ, шѣстѣдѣсѣтѣ 7 лѣтѣ.

Текст грамоти Казимира III зі згадкою про Комаровичі та князя Лева. 1361 р. Публікація з XIX ст.

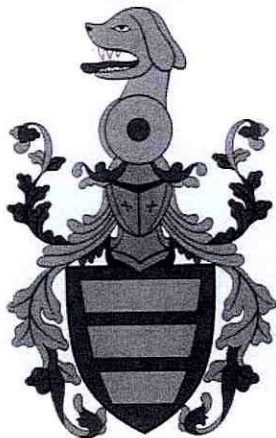
²⁹ Akta grodzkie i ziemskie. — Lwów, 1868. — Т. 1. — S. 6.

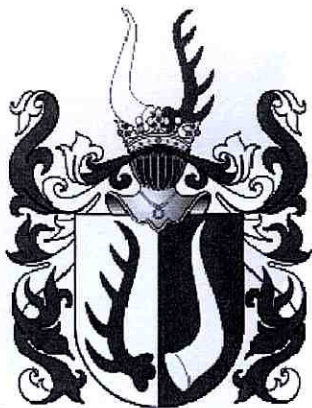
1

2

3

4

*Князь Лев Данилович (1). Король Казимир III (2).
Герби Бибельських (3) і Красицьких (4)*

Володільці. Ходко Бибельський був впливовою політичною фігурою у краю. Він входив у близьке оточення галицького князя Владислава Опольського, у документах записаний зразу ж після римо-католицького і православного владик. У грамоті старости Емерика Бебека від 8 травня 1385 р. він згаданий попереду багатшого за нього Гербурта. Староста Ян Тарновський ставився до Ходка з більшою повагою, ніж до перемишльського воєводи Фебруна, як це засвідчує документ від 1390 р. Шанував Ходка й польський король Владислав Ягайло, що підтверджує запис від 1392 р. Востаннє ім'я цього магната згадано у грамоті руського старости Гневоша³⁰, яка датована 1393 р.³¹

2 січня 1441 р. усі володіння Бибельських (три десятки компактно розташованих сіл і окремих земельних та лісових угідь) були розділені між родичами. Брати Яцько і Сенько Бибельські отримали Нове Місто з передмістям, а також 5 сіл, у тому числі Комаровичі. Згодом ці маєтності неодноразово перерозподілювали шляхом обміну посілками, укладення шлюбів, надання землі під заставу, а то й силовим захопленням.

За дозволом Яцька Бибельського у березні 1471 р. Анна, вдова Сенька Бибельського, взяла у володіння Борщевичі та частини Нового Міста, Библа і Комаровичів. На той час у неї були малолітні діти — Долата, Костко і Марухна³².

Згодом вона вийшла заміж за Яна Дершняка, нащадки котрого отримали прізвисько Барс (Баж). Документ з 1489 р. позначив її як власницю Боневичів і Болозви. Цього року молодший син Я. Дершняка Станіслав отримав 500 золотих приданого за Катериною, донькою Яна Фредра з Плешовичів (своєю далекою родичкою по материнській лінії) і зробив віновий запис в розмірі 1000 золотих на своїх частинах Болозви і Боневичів. Жінчині гроші, поєднанні з власними збереженнями, швидко перетворили Станіслава на своєрідного банкіра, який впродовж 1490-х рр. позичав під відсотки значні суми. Багатство Станіслава дозволило йому посісти високе становище серед

³⁰ Бебек Емерик, Тарновський Ян, Гневош — вищі посадові особи в Галицькому князівстві/Королівстві Русі.

³¹ Пашин С. С. Перемишльская шляхта второй половины XIV — начала XVI века: историко-генеалогическое исследование. — Тюмень, 2001. — С. 10.

³² Крижанівський А. Причинки до історії роду Бибельських // Записки НТШ. — Л., 1902. — Т. 48. — Кн. 4. — С. 1—10.

перемишльської шляхти, хоча він і не займав жодних державних посад. Після смерті брата Андрія Станіслав став єдиним спадкоємцем Яна Дершняка і Анни з Бибельських. У 1508 р. він платив 7,5 гривень податку з Болозви, Боневичів, а також маєтків, які раніше належали Ієроніму та Єлизаветі Бибельським.

У пізніших документах зафіксовані такі володільці Комаровичів — Андрій Богуський, Маріяна Калиновська, Мартин Красіцький (1648), Ян Красіцький (1711), Каєтан Шидловський (1772).

3. Татарські набіги

Наслідки вторгнень XV — початку XVI ст. З кінця XV ст. у край почали вторгтися татари³³ у пошуках невільників та продовольства. Велика руїна припала на 1498 р. Тоді молдовський господар Стефан III Великий увійшов у спілку з татарами і у травні підійшов до Самбора, який мешканці покинули. Вороги майже не зустріли опору, пограбували і зруйнували багато населених пунктів, зокрема спалили укріплення в Добромилі й Новому Місті. Хроніст Матей з Мехова писав:

...татари і волохи увірвалися на Русь і дуже її спустошили. Всюди по дорогах і полях лежали вбиті люди. Всі міста під горами і далі біля Львова та Перемишля аж до Канчуги спалили, спустошили, зруйнували. Не надовго затримавшись, відійшли з великою здобиччю³⁴.

З тих часів збереглася цікава оповістка про відважну селянку з околиці Нового Міста, яка хитрістю заманила і вбила 7 нападників та заволоділа їхніми кінями. Після того як вороги покинули край, власник поселення, довідавшись про це, подарував їй здобуті трофеї і 40 флоренів³⁵.

Систематичні татарські набіги в українське Підгір'я припинилися лише після 1516 р. Проте вже з кінця XVI ст. вони знову активізува-

³³ Тут і далі вживаю термін *татари*, що не є зовсім точним. Це загальна назва ординців, котрі з 1436 р. вторгалися на територію Галичини. Йдеться передовсім про Перекопську, Ногайську і Буджацьку орди, які різнилися мовою, менталітетом, способом ведення господарства.

³⁴ Цит. за: *Fac L. Południowo-wschodni teatr działań wojennych w latach 1497—1509 // Rocznik Przemyski. — Przemyśl, 2007. — Nr. 43. — Z. 1. — S. 63.*

³⁵ *Kuczera A. Samborszczyzna. Pustrowana monografia miasta Sambora i ekonomii Samborskiej. — Sambor, 1937. — T. 2. — S. 301.*

лися. У 1594 р. орда пройшла поблизу Болозви, але з огляду на поспішність маршу не завдала великої шкоди.

Молдовський господар Стефан III Великий. Портрет XVI ст. (1).
Хан Іслам III Гірей. Гравюра середини XVII ст. (2)

Походи Буджацької орди в 1620-х рр. Руйнівними для мешканців були татарські набіги в 20-х роках XVII ст., унаслідок яких обезлюднювалися цілі поселення. За умовами Хотинського миру, укладеного між Польщею і Туреччиною 28 вересня 1621 р., договірні сторони зобов'язалися стримувати взаємні напади козаків і татарів на турецькі і польські володіння. Однак фактично ця стаття не виконувалася, договір не визнав зверхник Буджацької орди Кантемір. Зразу після підписання миру кримчаки під проводом Джанібег-Гірея і орда Кантеміра попрямували вглиб Польщі. 28 вересня вони вторглися в Перемишльську землю та спустошили територію від Рогізна і Грушатичів до Княжполя, Кропивника і Арламова³⁶. Тоді оборонилися Добромилі і Нове Місто. Унаслідок цього татарського походу дуже потерпіли Комаровичі — було знищено 62,5 % усіх господарств (будівель й оброблюваної землі)³⁷.

Весною 1622 р. татари Кантеміра знову побували у краю, де до 12 червня грабували і палили поселення, забирали людей і худобу.

³⁶ Gliwa A. Chronologia i zasięg terytorialny napadów tatarskich na ziemią Przemyską i Sanocką w latach 1620—1629 // Rocznik Przemyski. — Przemyśl, 1997. — Т. 33. — С. 27—29.

³⁷ Ibid. — С. 28.

Великим був полон: з Княжполя забрали 12 комірників, з Конева — 2 загородників і 2 комірників, з Комаровичів — 2 загородників, з Букови — кілька кметів і 7 комірників, з Ляшків — 1 загородника і 2 комірників³⁸. Руйнівні наслідки татарського вторгнення у край ілюструють відомості табл. 2.

Татарське вторгнення у 1629 р. Добромильського краю не торкнулося. Тоді ординці дійшли до умовної лінії Мостиська — Самбір та Самбір — Стара Сіль — Росохи і на зайнятій території (в основному сучасні Самбірський і Турківський райони) чинили грабежі, забирали людей у полон.

Zewnątrz na jednej cegle wyryty napis: „R. 1648 byli tu Kozacy i to miasto zburzyli.“
 We wnętrzu kościoła na murze po lewej stronie były, przez długi czas ślady krwi, o czym tak objaśnia dawny rękopis (rkp. Ossol., № 2865, str. 30 i 31): „Gdy r. 1648 Kozacy pod Chmielnickim to miasteczko najechali, udała się znaczna liczba mieszkańców do kościoła, inni zaś schronili się na wierzch kościoła. Kozacy wpadli i mieszczan tam będących wymordowali; plądrując zaś po kościele i szukając bogactw, wyłamali także drzwi na strych prowadzące, a zastawczy tam pełno ludzi, wszystkich w pień wycięli. Zaczęła się więc krew sączyć przez szparę u stropu i ściekała po ścianie przez dni kilka. Znak ten pozostał był aż do r. 1725, w którym to roku zabiela-no go 6 razy, lecz nie można było zabielić.“

*Інформація з польської енциклопедії
 про козаків у Новому Місті в 1648 р.*

Спустошення в 1648—1672 рр. Після 1637 р. наступило затишшя і про татарів тривалий час не було чути. Знову вони появились у 1648 р.,

³⁸ Horn M. Skutki ekonomiczne najazdów tatarskich. — S. 72, 139, 57, 202—203, 205.

коли Б. Хмельницький увійшов у союз з кримським ханом для боротьби проти польського панування. Восени війська союзників опинилися на території Перемишльської землі. Татарські відділи очолював нуредін Газі Гірей. Було визначено кілька напрямів дальшого просування: перемишльський, добромильський і самбірський. Тогочасний документ зафіксував, що від загонів, які прямували до Нового Міста, не вбереглися саме поселення, а також Биличі, Посада Новоміська, Верхній Болозів, Хирів та ін. Є також відомості про Комаровичі. У частині, якою володіли Андрій Станіслав Богуський і Маріяна Калиновська, вціліли 7,5 лану⁴⁰ оброблюваної землі (знищено 3,25), два загородницькі⁴¹ господарства (знищено 4), забрано в неволю 7 кметів з родинами. Щодо володіння Миколая Красіцького (цю частину орендував Мартин Константин Красіцький), то документ зафіксував лише знищений 1 лан землі й зруйнований млин⁴².

Богдан Хмельницький.
Гравюра В. Гондіуса з XVII ст.

На часи Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького припала активізація у краю народного руху проти польського панування. У 1651 р. грушатичівські селяни, керовані Трушем і Силиком, пограбували і спалили двори Якова Вояковського в Грушатичах, Біблі та Новому Місті.

Важливі події відбулися під час війни 1655—1657 рр. Це був час, коли майже всю територію Польщі зайняли шведські і московські війська, загопи Б. Хмельницького та трансильванського князя Юрія II Ракочі. Єдиною вільною територією виявилися лише Перемишльська та Сяноцька землі. У зв'язку з цим там концентрувалося польське королівське військо,

⁴⁰ Одиниця виміру землі; один лан дорівнював близько 20 га.

⁴¹ Усі піддані селяни поділялися на категорії — кметі, загородники й халупники.

⁴² Gliwa A. Najazd tatarsko-kozacki na Ruś Czerwoną w 1648 r. // Rocznik Przemyski. — 2009. — Т. 45. — З. 1. — С. 110; дослідник зазначив, що татари лише довершили руйнацію млина, оскільки один камінь з двох не діяв *ab antiquae* (здавна).

KOMOROWICE

Ai Huius tunc presentia Capituli Amnicie
 personaliter venientes Lubomir Pawel Szymbal^{us} & Thoma
 de dicta de ville Komorowice Grotow Bolestaw^{us}
 Borsawice antea Juramentum per dictos tunc p[re]stitum
 hinc facti secundum post Bonitatem Reminiscantur
 mense proxima Anno Domini Millesimo Sexcentesimo

Capituli tunc presentia Capituli Amnicie
 co[m]muni tunc et Juramentum hinc p[re]stitum
 officii presentis corporali Juramentum et tunc factum hinc
 in presentia ville Komorowice Antea tunc factum hinc
 hinc factum tunc presentia Szymbal^{us} Juramentum hinc
 et hinc factum hinc hinc factum hinc hinc factum hinc
 in presentia factum hinc tunc et hinc tunc hinc factum
 et hinc factum hinc factum est Des in presentia et hinc factum
 hinc factum hinc factum hinc factum hinc factum hinc factum
 hinc factum hinc factum hinc factum hinc factum hinc factum
 hinc factum hinc factum hinc factum hinc factum hinc factum

Відомість про Комаровичі в документі. 1660 р.

керівництво над яким перебрали князь Юрій Любомирський і Стефан Чарнецький. Ю. Любомирський видав кілька універсалів до місцевої шляхти з проханням допомоги та озброїв її. Хирів було визначено місцем формування шляхетського ополчення. Переломний момент у війні наступив після того, як 18 березня 1656 р. військо Ю. Любомирського (близько 2500 вояків) підійшло до Передільниці. Шведська армія Карла X Густава, знесилена безуспішним кількадечним штурмом Високого замку під Добромилем, здеморалізована нестачею продовольства, загнана в болотисті місця, змушена була відступити до Сандомира⁴³.

Значних втрат край зазнав у 1672 р. Орда доценту зруйнувала цілі села, спалила селянські житла, господарські будівлі, шляхетські двори, фільварки, млини, забрала велику кількість худоби. Навіть через 5 років, 1 червня 1677 р., шляхта відзначала, що тоді край був повністю спустошений. Ревізія 1699 р. установила, що з 268 описаних сіл 94 були повністю пограбовані.

4. Соціально-економічний стан

Заняття. Помірний клімат, наявність опідзоленого ґрунту створювали відносно сприятливі умови для занять сільським господарством. Доречно зазначити, що у краю в XVI—XVII ст. була поширена двопільна система, а у XVIII ст. — трипільна.

Вирощували як озимі, так і ярові культури. Найбільше висівали жита, вівса, ячменю, порівняно менше — пшениці, гречки (її називали татаркою), проса й гороху. З технічних культур переважали коноплі та льон. З городини поширеними були капуста, цибуля, морква, ріпа, петрушка, пастернак, мак та ін. Рільництво поєднувалося з ремеслом, переважно ткацьким — серед переліку селянських повинностей є здача панові певної кількості прядива. Давнє бортництво у XVII ст. почало поступатися бджільництву.

Утримували велику рогату худобу, коней, кіз, свиней, з птиці — гусей, курей, каплунів⁴⁴. Худоба служила не тільки для забезпечення

⁴³ Borcz A. Działania wojenne na terenie ziemi Przemyskiej i Sanockiej w latach «Potopu» 1655—1657. — Przemyśl, 1999. — S. 69.

⁴⁴ Каплун — кастрований півень для відгодівлі на м'ясо.

продуктами харчування, але й для удобрення ґрунту гноєм, що практикувалося вже з XVI ст. Основною робочою худобою були воли, а від початку XVIII ст. паралельно почали використовувати коней.

Поширеними були промисли. Найвність великих лісових масивів зумовлювала виникнення і розвиток лісового промислу (заготівля і обробка дерева, виготовлення деревного вугілля, поташу). Поташ використовували для виготовлення мила, обробки шкіри, промивання вовни, білення полотна. З інших ремесел розвинутими були стельмахство, бондарство, ковальство та ін. На Вирві, непридатній для судноплавства, будували млини, гартаки.

Folwark za Rzeczka
 Płotem w Kolo Nowem ogrodzony. Wrota wieziane pod dwiema zdziw-
 ma fortkami nabieganych drewnianych. Drugie Kolo Stajni z Zerdzi trze-
 nie do gurnego. Dwor Nowo zbudowany w sypialki do brzoj gontami nakryty
 drzwi do sieni na Zardzafach zelaznych. Same szlaskie roboty z Epwog
 drewnianych. Komina Murowany w gurno dzionny. Deba brukka drzwi na Zardz-
 ach zelaznych z gurno dzionny z Skoblen, i hawry Kiem Piec o Ktory Nowy
 o kien Trzy puchozone Skla Mato ty kio kwatery na Zardzafach Kominek
 murowany. W boku Deba drzwi na Zardzafach zelaznych. Piec z il-
 lony Kominek murowany, o kio w otwor robione. W tyle Akierz drzwi na
 Zardzafach zelaznych, o kio w Akierzu w otwor robione. Na Drugiej stro-
 nie Sieni Deba Wielka. Drzwi na Zardzafach zelaznych, Piec Koflamy Pro-
 sty. Pod nim dwa Peci do Piecenia Chleba, w boku Komora na Zardzafach ze-
 laznych z gurno dzionny z Skoblen. Drugie drzwi na Zardzafach zelazny-
 ch do Sieni. Pod tym Dworcken Sklep Murowany z sieni drzwi na Zardz-
 ach zelaznych. W sieni ku Mlynom drzwi drugie na Zardzafach zelazny-
 ch. Obora Wielka w boku jednym Stajnia dwoje nabieganych drewnianych
 w tyle Stajniac takze dwoje. Na Drugiej boku takze drzwi zedne
 z gurno dzionny nabieganych drewnianych. W ty obory wrota w zardz-
 ach nabieganych drewnianych z kurny zelazny w sypialki do Stajniac Nowy z gurno
 dzionny gontami i sypialkami nakryte dwoje. Summa w Kolo ogrod-
 zonych. Płotem Nowo zbudowany gontami i sypialkami nakryty. Wrota do niego

Сторінка з документа про фільваркове господарство. 1704 р.

Основним виробником матеріальних цінностей залишалися залежні селяни, які за правовим статусом поділялися на кметів, загородників і халупників. Фрагментарні дані, пов'язані з описами наслідків татарських вторгнень чи переписами для збору податків, вказують, що в Комаровичах були господарства селян, священника і мельника. За даними 1711 р. село поділялося на дві частини — Верхні Комаровичі і Нижні Комаровичі, власником яких був М. Красіцький. Проте джерело зберегло відомості лише про Верхні Комаровичі, де проживало 8 родин кметів і 6 — халупників. Були також попівство, два млини і одна корчма. Всього зафіксовано 18 осілих господарств. Аналогічні відомості стосуються Посади Новомиської, яка була також у власності М. Красіцького — 36 кметів, 10 загородників та війт; всього 47 господарств. 41 господарство платило податки у Боневичах (власність Липських), а саме: 15 — кметських, 5 — загородницьких, 17 — халупницьких, 1 — священниче, 2 — мельниківські та 1 корчма. У Городиську записано лише 10 кметів⁴⁵.

Селянські повинності. Всі селянські господарства обкладали натуральними і грошовими повинностями. Найпоширенішими з них у XVI—XVII ст. були продукти рільництва (жито, овес), тваринництва (масло), птахівництва (кури, каплуни, гуси, яйця). Селяни також давали десятину або двадцятину від відгодівлі свиней, овець, тримання пасік. Грошовим податком обкладали все доросле населення від 12 років (поголовне) і житлові будівлі (подимне). Поголовне складало в середньому 1 злотий. Загородники і халупники, котрі не мали власного господарства або обробляли мізер землі, жили переважно із заробітків, з яких платили грошовий чинш. Розповсюдженою була повинність, яка відома у документах під назвами «що скажуть» і «коли скажуть».

У погоні за якнайбільшими прибутками власники поселень і, особливо, їх орендарі, збільшували визиск підданих, що підтверджено документально. Спеціально про Комаровичі відомостей не виявлено. Проте такі збереглися щодо найближчих сіл. Так, у 1624 р. грушатицькі селяни скаржилися на орендаря Пеньонжка, який наклав нові повинності, карав бичем і ув'язненням, змушував до відбування

⁴⁵ Пірко В. О. Галицьке село наприкінці XVII — в першій половині XVIII ст. (історико-економічний нарис за матеріалами Перемишльської землі). — Донецьк, 2006. — С. 138, 141, 143.

панщини священника. У 1720 р. громада Боневичів надіслала до референдарського суду скаргу на орендатора М. Риковського, який зобов'язував понад норму працювати, давати натуральні податки, запровадив чинш від пасік, відбирав землю та чинив різні кривди селянам. Іноді через непомірні і незаконні повинності селяни чинили збройний опір, зокрема в 1639 р. у Букові⁴⁶. У пошуках кращих умов життя піддані часто втікали з обжитих місць, переважно на словацькі терени. Так, у 1634 р. з Боневичів утік мельник із родиною⁴⁷. Ціком вірогідно, що подібна ситуація стосувалася і Комаровичів.

На початку XVIII ст. повинності регламентували чіткіше. Це можна проілюструвати на прикладі обов'язків селян Конева, які вони виконували у 1698 і 1718 рр. Норма панщинного дня у полі в обох випадках була однаковою. При цьому зазначалося, що тяглові кметі повинні весною і восени на день орати, покладати, гакувати по 6 лясок, а в лясці має бути по 8 локтів. Однаковими були й додаткові роботи: зажинки-обжинки, закос-обкос, зав'яз-обв'яз, заграб-обграб та шарварки.

Додаткові роботи в міру потреби змінювалися. Наприклад, якщо в інвентарі 1698 р. зазначений обов'язок селян сушити фрукти, коли вродяться, то у 1718 р. зафіксовано, що селяни зобов'язані сушити не лише фрукти, а й ярину, коли її буде багато. Конопель і льону, скільки б не вродилося, за інвентарем 1698 р. селяни повинні вибрати, вимочити, вичесати і прясти без зарахування до панщини. В інвентарі 1718 р. вказано, що чвертьланові кметі мають вибрати насінних конопель пів-загону без панщини, а останнє — як в інвентарі 1698 р. Якщо за регламентацією 1698 р. усі селяни мали сторожову повинність відбувати по черзі, то за відомостями 1718 р. чвертьланові кметі — двічі на рік без зарахування до панщини, а загородники — один раз на рік⁴⁸. Інвентар Добромільської волості з 1704 р. засвідчує, що селяни

з волами і піші, загородники, халушники і комірники, повинні під час жнив по одному від кожного дому виходити один раз на зажинок до обіду. Натомість за панщину від рільних кметів по двоє виходять жати, грабати і в'язати збіжжя. Косити по одному — кметі і загородники. За панщину кметь повинен виорати весною

⁴⁶ Horn M. Walka chłopów czerwonoruskich z wyzyskiem feudalnym. — Cz. 2. — S. 56.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Пірко В. О. Галицьке село. — С. 77.

і восени шість лясок, у лясці вісім ліктів. Прядива з льону і конопель, скільки вродиться на панському фільварку, повинні вимочити, витерти, вичесати і готове віддати до двору. Пішій підданий повинен одну копу озимого і ярого збіжжя вимолотити за панщину. Чотири кметі, крім загородників, повинні поставити один оборіг на панському фільварку. Спасного від худібки, від волів і корів, належить дати по одній курці. Без панщини мають виробити крупу з розданого ячменю або гречки. Від половини ріллі прядуть шість ліктів. При потребі до саліни мають на двадцять грошей давати возів. Громада оплачує роботу сторожа весь рік. Мельники з сокирами виконують роботу в панському господарстві згідно наказу. Хто тримає овець, має платити від зимованої вісім грошей, від купленої весною — чотири гроші. Очкового від бжільного вулика дають по десять грошів. Кметі повинні давати один рік каплуна, а на другий — чиншову гуску⁴⁹.

5. Церква

Храми. Під 1507 р. зафіксовані храми у Боневичах і Грабівниці, 1624 р. — у Букові, Городиську, Коневі, Передільниці. У деяких дослідженнях згадана стара церква в Комаровичах. Однак, матеріали Йосифінської метрики від 1786 р. про неї вже не подають відомостей. Її існування у більш ранній період також не підтверджено документально. Можливо, невеликий дерев'яний храм був зведений у другій половині XVII ст. і згорів до часу укладення австрійського кадастру. Адже документи, які стосуються початку XVIII ст., зазначають наявність у Комаровичах попівства.

Народний переказ засвідчує, що у верхній частині села часто є грозові розряди — блискавки. Унаслідок блискавки й згоріла церква; на місці теперішніх садиб Беднарчиків, Мушорів і Черників було церковне поле⁵⁰.

Очевидно, комаровичівський храм був подібний до грабівницького. Документ з 1743 р. зафіксував, що у Грабівниці є церква Святих Козьми і Дем'яна — дерев'яна, із трьома банями, покрита гонтами і вимагає великого ремонту⁵¹.

Найдавніші відомості про *духовне життя* в околиці пов'язані з монастирем у Городиську, який існував від початку XIV ст. і до середини XVI ст. У копії зберігся Пом'яник із цього монастиря.

⁴⁹ ЦДІА України у Львові, ф. 13, оп. 1, спр. 477, арк. 1977.

⁵⁰ Архів М. Кріля.

⁵¹ Слободян В. Українське сакральне будівництво Старосамбірського району. — Л., 2015.

Пам'ятка починається записом 1330-х роках і містить понад триста імен Бибельських та родів, споріднених із ними⁵².

Кінцем XIII — початком XIV ст. датується письмова пам'ятка, яка за місцем виявлення названа Бибельським апостолом⁵³. Вона має 36 пергаментних аркушів, на яких переписані уривки з текстів послань апостола Павла до коринтян, римлян, галатів і ефесян. З мовознавчого погляду цікавим є, що ця пам'ятка зафіксувала особливості місцевої говірки⁵⁴.

Про священника Дмитра Лелічинського, настоятеля городиської церкви Святого Юрія — дочірньої новоміської парафії Успення Пресвятої Богородиці, згадано в 1761 р.⁵⁵

Такі факти засвідчують, що Комаровичі з околицею від самого початку письмових відомостей про них були втягнуті в орбіту християнського життя, діяли храми, функціонував монастир, відправляли богослужіння.

⁵² Крижанівський А. Причинки до історії роду Бибельських. — С. 9.

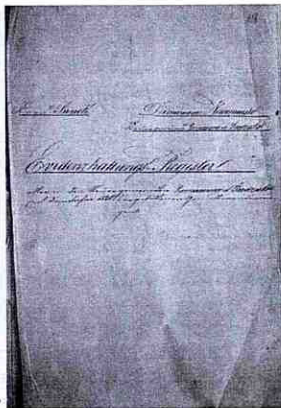
⁵³ Оригінал пам'ятки зберігається у ЛНБ України ім. В. Стефаніка.

⁵⁴ Корко Р. *Apostol Bybliensis saec. XIV. Grammatisch-kritisch analysiert // Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Klasse.* — Wien, 1912. — В. LV.

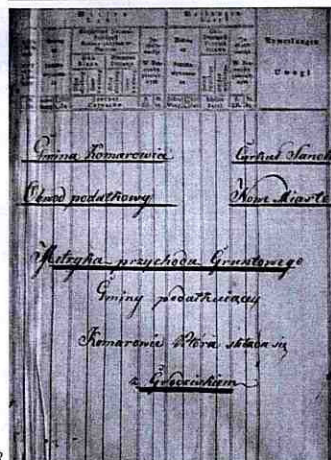
⁵⁵ Слободян В. Українське сакральне будівництво Старосамбірського району. — Л., 2015; Городиська церква привернула увагу мистців, зокрема, 1928 р. її намалювала аквареллю Олена Кульчицька. Грунтовний ремонт та відновлення церкви провели у 1989 р.

1

2

3

4

Титульні сторінки документів про Комаровичі з 1786 р. (1), 1820 р. (2) і 1850 р. (3) та шематизму на 1803 р. (4)